

TARİH

canli
dershane
.net

İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

TÜRK İSLAM TARİHİ (SİYASİ TARİH)

I. Türklerin İslamiyet'i Kabulü

1. Türkler ve İslamiyet

- Türkler İslam diniyle tanışıncaya değin birden çok din ile ilişkileri olmuş, ancak din konusundaki arayış ve istekleri sürekli devam etmiştir. Bu süreç aradıklarını buluncaya yani İslamiyet'le tanışıncaya kadar devam etmiş ve İslamiyet'in kabulüyle nihayete ermiştir.
- İlk komşuluklar Hz. Ömer Dönemi'nde İran'ın fethi ile başlamıştır.
- İlk savaşlar Hz. Osman zamanında İslam ordularınınin Maverâünnehir bölgesine girmesiyle başlar. Emeviler Dönemi'nde yoğunlaşır.
- İlk dostluklar Abbasiler Dönemi'nde Karluk Türkleriyle Talas Savaşı'nda Çin'e karşı birlikte mücadele etmeleriyle başlamıştır.

Talas Savaşı (751)

➤ Orta Asya'da İslam ordularıyla (Abbasi) Çinliler arasında yaşanan bu savaşta bazı Türk boyları (Karluk) Abbasi Devleti'nin yanında yer almış ve savaşı Abbasi Devleti kazanmıştır.

Talas Savaşı'nın Sonuçları:

- Batı Türkistan, Çin hakimiyetine girmekten kurtulmuştur.
- İslamiyet Türkler arasında yayılmaya başladı. İslamiyet'i kabul eden ilk Türk boyu **Karluklardır**.
- Türkler Abbasi yönetiminin idari kademelerinde görev almaya başladılar.
- Müslüman Araplar, esir alınan Çinliler aracılığı ile **ilk defa Semerkant'ta kâğıt üretmeye başladılar**.

Uyarı:

- Talas Savaşı'nın dünya kültürüne katkı sağlayan en önemli sonucu kâğıdın Araplar aracılığı ile Avrupa'ya da yayılmasıdır.
- İslamiyet öncesi Türk inancı ile İslam inancı arasında büyük bir paralelliğin olması, Türklerin İslam dinini kabul etmelerini kolaylaştırmıştır.

- Gök Tanrı'ya (Tek Tanrı) inanılması
- Türk töresi
- Ahiret inancının olması
- Cihangirlik anlayışının olması
- Hoşgörü anlayışının olması
- Ruhban sınıfının olmaması gibi benzerlikler vardır.

İslam Dininde

- Tek Allah inancının olması
- İslami şartlar
- Ahiret inancının olması
- Cihad ve gaza anlayışının olması
- Hoşgörü dini olması
- Ruhban sınıfının olmaması

Türklerin İslam Dünyasına Yapmış Olduğu Hizmetler

- İslam'ı kabul eden ilk Türk boyu Karluklardır.
- Doğu Avrupa'da İslamiyet'i kabul eden ilk Türk Devleti İtil Bulgarlarıdır.
- İslamiyet'i Hindistan, Orta Asya, Anadolu, Balkanlar ve Avrupa'ya kadar yaydılar.
- Haçlı ordularına karşı başarılı savunmalar yaptılar.
- Dünya'nın ilk üniversitesini açtılar (Nizamiye Medresesi, Büyük Selçuklu Devleti tarafından Bağdat'ta kuruldu.).
- İbn-i Sina, Farabi, Gazali, Biruni, Ömer Hayyam, El Cezeri gibi bilim insanları dünya bilimine katkı sağladı.
- Halifelik makamını dış baskılara karşı koruyarak himayeleri altına aldılar.

II. İlk Türk İslam Devletleri

Mısır'da Kurulan ve Hakimiyet Kuran

Türk İslam Devletleri

➤ Mısır'da hakimiyet kuran Türk - İslam devletleri Mısır'ı IX. Yüzyıl ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar yönettiler.

➤ Mısır'da IX. - XIX. yy. Türk - İslam Devletleri şunlardır:

- Tolunoğulları (868 - 905)
- İhşidiler (Akşitler) (935 - 969)
- Eyyubiler (1174 - 1250)
- Memlûkler (1250 - 1517)
- Osmanlı Devleti (1517 - 1881)

a. Tolunoğulları (868 - 905)

- Mısır'da kurulan ilk Türk İslam devletidir.
- Kurucusu Tolunoğlu Ahmet'tir.
- Abbasi Devleti'nden ayrılmıştır (Tevaif'ül Müluk devletlerindedir.).
- Şam - Halep, Suriye'yi, Tarsus'u, Antalya'yı ve Adana'yı almıştır.
- Tarımı geliştirmek amacıyla sulama kanalları ve göletler yapmışlardır.
- Müslüman, Hristiyan ve Yahudi vatandaşlar bir arada yaşamışlardır (Hoşgörü ortamı vardır.).
- Fustat Çarşısı, Ulu Cami ve Tolunoğlu Cami ve Maristan adıyla darüşşifalar (hastaneler) yaptılar. Sağlık hizmetleri sosyal devlet anlayışı içerisinde ücretsiz verilmiştir.

UYARI:

Tolunoğulları ile İhşitler(Akşitler)yöneticileri Türk, yönetilen halkın Arap ağırlıklı olması devletin uzun ömürlü olmasını engellemiştir. Abbasi devleti tarafından yıkılmıştır.

(İhşid - Beyaz Güneş anlamına gelir.)

- Abbasi Devleti'nden (Tevaif'ul Müluk'tan) ayrılmış bir devlettir.
- Muhammed bin Togaç (Ebubekir Mehmet) tarafından kurulmuştur.
- Fergana hükümdarları soyundandır, devletin adı Fergana hükümdarlarına verilen **ihşit** ünvanından gelmektedir.
- Filistin, Suriye, Lübnan ve Hicaz bölgeleri alınmıştır.
- Fatımilerin saldırısı ile yıkıldı.
- El - Kindi (tarihçi) önemli bilim insanıdır.
- Kafuriye Bahçeleri önemli mesire yeridir

Uyarı:

➤ İhşid Devleti, Şii Fatımi Devleti ile Abbasi Devleti arasında tampon konumunda olması (Şii Fatımi ile Abbasi devletinin düşman olması) dolayısıyla Abbasi Halifesi İhşidlere destek vermiş, İhşit hükümdarına **El - İhşidi** (Sultanların Sultanı) ünvanını vermiştir.

c. Eyyubiler (1174 - 1250)

- Musul Atabeyliğinde ordu komutanı olan Selahaddin Eyyubi, Şii Fatımi devletini yıkarak Mısır'da kendi devletini kurmuştur.
- Eyyubiler Haçlılarla 1187 Hittin Savaşı'nı yaptı, Haçlılardan Kudüs alındı. Bu durum III. Haçlı Seferi'nin düzenlenmesine neden oldu.
- Orduyu Kafkaslardan gelen Kıpçaklar (Memlûk - Kölemen) oluşturmuştur.
- Eyyubi Devleti'ni Kölemen asıllı ordu komutanı Ay Bey yıkmış ve Memlûk Devleti'ni kurmuştur.

d. Memlûkler (1250 - 1517)

- Eyyubi komutanlarından Memlûk (Kölemen) asıllı Ay Bey kurdu.
- Haçlılarla mücadele ettiler.
- Abbasi Halifesini Mısır'a getirerek himayeleri altına aldılar.

Böylece Türk - İslam dünyasındaki itibar ve saygınlıkları güçlenmiştir (1258).

- 1260 - Ayn-ı Calut Savaşı'nda Moğolları yendiler ve Moğolların Avrupa'ya doğru ilerlemelerini önlediler.

UYARI:

Memlûkler devlet yönetiminde geleneksel Türk veraset sistemini uygulamadılar (Hanedanlık anlayışı yok). Devletin başına ordu içinden üstün başarı gösteren komutanlardan biri geçirdi. Bu da ordu içindeki motivasyonu en üst seviyeye çıkarmıştır. Bu uygulama 250 yıllık Memlûk tarihinde çok fazla sultan değişimine zemin hazırlamıştır. Osmanlı'ya yakın (600 yıllık) Sultan görülmesine neden olmuştur.

TARİH

Osmanlı Memlûk İlişkileri şöyledir:

- İlk savaşlar II. Bayezit zamanında
- İlk anlaşmazlık döneminde
- II. Mehmet (Fatih) zamanında
- Son savaşlar I. Selim (Yavuz) zamanında yaşanmıştır.
(1516 Mercidabık, 1517 Ridaniye Savaşları)

➤ Osmanlı'dan önce Mısır'da kurulan son Türk - İslam devletidir.

➤ Türkçe'ye, Türk diline çok büyük önem vermişlerdir.
Resmî dil Türkçe'dir.

➤ Memlûk Devleti'nin resmi adı **Devlet'üt Türkiye'dir.**

Orta Asya'da Kurulan Türk İslam Devletleri

1. Karahanlılar (840 - 1212)

- Doğu - Batı Türkistan'da kurulan ilk Türk - İslam Devleti'dir. Resmî din İslam'dır.
- Karluk Yabgusu, Uygurların yıkılmasından sonra Karahan (Güçlü, kuvvetli yönetici) ünvanını almıştır.
- Devletin temelini Karluk - Yağma ve Çiğil Tuhsı Türk boyları oluşturur.
- Bilinen ilk hükümdarları **"Bilge Kül Kadir Han'dır."**
- İlk Müslüman hükümdarları **"Satuk Buğra Han'dır."**
(Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın İslam'ı kabulünde Samanoğlu Prensi Nasır'ın etkisi vardır.)
- Satuk Buğra Han Destanı vardır.

- İkili teşkilatla (federatif yapı) Doğu - Batı Karahanlı Devletleri olarak yönetildiler.
- Gaznelilerle Belh ve Debusiye Savaşları yapıldı.
- Samanoğulları toprakları Gazne ile Karahan arasında paylaşıldı (999).
- Doğu Karahanlıları Moğol Karahitaylar, Batı Karahanlıları Harzemşahlar yıkmıştır.

Karahanlıların Önemli Özellikleri - Hizmetleri - Eserleri:

- Devletin resmî dili Türkçedir.
- Yöneten ve yönetilenler Türk'tür.
- Milliyetçi - ulusalcı bir yapıları vardır.
- Türk - İslam sentezini başlattılar.
- İlk Türk - İslam eserlerini inşa ettiler.
- İlk kervansaraylar (ribat) yaptılar.
- Bimarhane adında ilk hastaneyi açtılar.
- İlk Türk - İslam posta teşkilatını (berid) kurdular.
- İlk Türk - İslam medresesini Semerkant'ta açtılar.
- İlk burslu öğrencilik uygulamasını başlattılar.

TARİH

- 11. yüzyılda yaşamış ilk Türk bilgindir.
- İlk Türk haritacısıdır.
- 1983 yılında mezarı bulunmuştur.
- Divan-ı Lügat'it Türk Abbasi halifesine sunulmuştur.
- Türkçe sözlük (Türkçeden Arapçaya)
- Araplara Türkçeyi öğretme düşüncesi vardır.
- Eserde ilk Türk dünyası haritasına yer verilmiştir.

Yusuf Has Hacip

- Eseri günümüze ulaşan ilk Türk İslam edebiyatçısıdır.
- Kutadgu Bilig
- Siyasetnamedir.
- Türk - İslam tarihinin ilk yazılı eseridir.

Edip Ahmet

- Atabet'ül Hakayık (Ahlak kitabıdır.)

Ahmet Yesevi

- Divan-ı Hikmet (Tasavvuf kitabıdır.)

Mimari Yapılar

- Şirkebir Camii
- Talhatan Baba Cami
- Tabgaç Medresesi
- Ayşe Bibi Türbesi

2. Gazneliler (963 - 1187)

- Alp Tigin tarafından Afganistan'ın Gazne şehrinde kurulmuştur (Samanoğullarından ayrılarak kurulmuştur.).
- En başarılı ve güçlü hükümdarı Gazneli Mahmut'tur.

Gazneli Mahmut:

- Abbasi halifesini Şii Büveyhoğullarına karşı korudular. Halife, Mahmud'a **Sultan** unvanını verdi. Böylece Türk – İslam tarihinde bu unvanı alan ilk hükümdar **Gazneli Mahmut** olmuştur.
- Hindistan üzerine 17 sefer yaptı. Hindistan'da İslamiyet'in yayılmasını sağladı ve kast sisteminin zayıflamasını sağladı.
- Bu dönemde "**Firdevsi Şehname**" adlı eserini Mahmut'a sunmuştur.
- Büyük Selçuklu Devleti ile Horasan egemenliği yüzünden yapılan 1035 Nesa, 1038 Serahs ve Gazne Devleti'nin yıkılışını sağlayacak 1040 Dandanakan Savaşı'nı yaptılar ve kaybettiler

NOT:

Sultan Mesud ile Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey arasında yapılan bölgenin liderini belirleyecek (kaybeden kaybolacak) olan Dandanakan Savaşı'nı (DEVLET KURAN SAVAŞ) Mesud kaybetti ve Gazne Devleti çöküşe geçti ve Hindistan'a göç ettiler. 1187 yılında da Gurlular tarafından yıkıldılar.

Gaznelilerin Yıkılış Nedenleri:

- Gazne Devleti'nin çok geniş bir coğrafyaya hükmetmesi
- Etnik yapısının çok farklı uluslardan olması
- Vatandaşları arasında sosyal ve kültürel birliği kuramaması
- Ordu içinde farklı milletlere ait askerlerin olması, ayaklanmaların artması ve 1040 Dandanakan Savaşı yıkılmalarının en önemli nedenlerindedir.

Dönemin Bilginleri ve Eserleri

Şunlardır:

- Firdevsi Şehname
- Biruni (jeodezi ilminin kurucusu) "Asar-ı Bakiye«(Sarayımın en değerli hazinesi/Gazneli Sultan Mahmut)
- Utbi "Tarih-i Yemini" dönemin önemli bilginleridir.
- Zafer Kuleleri, Aruz'ul Felek Camii önemli mimari yapılarıdır.

3. Büyük Selçuklu Devleti (1040 - 1157)

- ❑ Devleti, Oğuzların Üçok kolunun Kınık boyundan olan Selçuk ve Tuğrul Beyler kurmuştur.
- ❑ Oğuz, boylar ve kabileler anlamına gelir. Oğuz adından ilk kez "**Yenisey Yazıtlarında**" bahsedilmiştir.
- Oğuz Kağan Destanı'na göre Oğuz Han, üç oğluna "**Üçoklar**", diğer üç oğluna ise "**Bozoklar**" unvanlarını vererek Oğuzları iki kola ayırmıştır. Bütün Türk boyları da bu iki koldan türemiştir.

- Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrılan Selçuk Bey, Samanoğulları topraklarından **Cent** bölgesine yerleşti. 960 yılında boyu ile birlikte İslam'ı kabul etti ve bağımsızlığını ilan etti.
- Samanoğulları Selçuk Bey'e Karahan ve Gazne'ye karşı verdiği askerî desteğinden dolayı Nur kasabasını hediye etmiştir.
- Arslan Bey'i Gazneli Mahmut, Kalincar Kalesi'nde tutsak edince Tuğrul ve Çağrı Beyler devletin başına geçti. Büyük Selçuklu Devleti ile Gazne Devleti arasında bölgede egemen güç olma mücadelesi de başlamıştır.

- Tuğrul Bey 1038'de Nisaburu olarak bağımsızlığını ilan etti (Nesa ve Serahs Savaşları sonucu).
- Gazne Devleti ile yapılan 1040 Dandanakan Savaşı'nı Büyük Selçuklu Devleti kazandı ve bölgenin tek otoriter gücü hâline geldi. Tam bağımsızlık, tam devlet olma süreci bu savaşla tamamlanmış oldu.
- 1048 Pasinler (Anadolu'ya Giriş) Savaşı'nda Bizans ve Gürcü kuvvetleri yenildi. Bizans Selçuklu Devleti'ne yıllık vergi vermeyi kabul etti.

Uyarı:

Bu olay üzerine Abbasi Halifesi Tuğrul Bey'e **Doğu'nun ve Batı'nın Sultanı (Rükneddin)** unvanını vererek dünya liderliği vasfını kazandırmıştır.

Yorumlayalım:

Bu İslam âleminin dünyevi hakimiyetinin resmen Türk hükümdarlarına geçmesi demektir. Artık halifeye bağlı İslam dünyasının siyasi kudretini Türkler temsil eder hâle gelmiştir.

Alparslan Dönemi'nde;

- Yönetimde İran kültürünün etkisi artmıştır. Vezir Nizamülmülk'ün ön plana çıkması, Türkmenlerin ikinci plana düşmesi, Oğuzların devlete karşı bağlılığını zayıflatmıştır.
- Ani Kalesi'nin alınması üzerine Halife, Alparslan'a **Ebu'l Feth (Fetihlerin Babası)** ünvanını vermiştir.
- 1071 Malazgirt Savaşı'nda Bizans yenilir.
(YURT AÇAN SAVAŞ)

Bu zaferin sonucunda;

- Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır.
- Türkiye tarihinin başlangıcıdır.
- İslam dünyası üzerindeki Bizans baskısı sona ermiştir.
- Anadolu'da ilk (I.) beylikler kuruldu.
- Anadolu'da Türk - İslam kültürü yayılmaya başladı.
- Bizans Hristiyan dünyasından yardım istedi ve I. Haçlı Seferi'nin yapılmasına neden oldu.

UYARI:

Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusunda paralı asker olarak bulunan Peçenek ve Uzlar Büyük Selçuklu tarafına geçmiş, Bizans'a karşı savaşmışlardır.

TARİH

Melikşah Dönemi'nde devlet en geniş sınırlarına ulaşmıştır.

- Hasan Sabbah ve Batınilerle mücadele edilmiştir.
- Devletin Sınırları;

Doğuda Tanrı dağları

Batı'da Marmara kıyıları

Güneyde Yemen

Kuzeyde Kıpçaklara kadar genişlemiştir.

- Nizamülmülk ile Melikşah aynı zamanda ölürler.
- 1052 - 1118 arası bir fetret dönemi yaşanmıştır.
- Sultan Sencer başa geçmiştir.
- Sencer 1141 Katvan Savaşı'nda Moğollara yenilmiştir.
- 1153 Oğuzlar devlete karşı (küsenler) isyan etmiştir.
- 1157 Sencer'in ölümü ile devlet parçalanarak yıkılmıştır

Büyük Selçuklu Devleti'nin Yıkılış Nedenleri:

- Veraset anlayışı, taht kavgaları
- Şii Batınilerin zararlı çalışmaları
- Atabeylere özerk yetkilerin verilmesi
- Abbasi halifesinin eski gücüne ulaşma arzusu
- Haçlı Savaşlarının yarattığı olumsuzluk
- Katvan Savaşı'nın kaybedilmesi
- Oğuz isyanlarıdır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Toprakları Üzerinde Kurulan Devletler:

- Irak, Horasan Selçukluları
- Kirman Selçukluları
- Suriye Selçukluları
- Türkiye (Anadolu) Selçukluları

Atabeylikler:

- Börililer Şam'da
- İldenizoğulları Azerbaycan'da
- Begteginogulları Erbil'de
- Zengiler Musul'da
- Salgurlular Fars'ta bağımsızlıklarını ilan ettiler.